

Briuselis, 2019 09 26
COM(2019) 560 final

KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI

dėl 2013 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu įgyvendinimo

1. ĮVADAS

1.1. Pagrindiniai faktai

Direktyva 2013/48/ES dėl teisės turėti advokatą vykstant baudžiamajam procesui ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms ir dėl teisės reikalauti, kad po laisvės atėmimo būtų informuota trečioji šalis, ir teisės susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu¹ (toliau – Direktyva) yra trečiasis dokumentas, priimtas pagal Veiksmų planą, skirtą įtariamųjų ar kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti (toliau – Veiksmų planas²). 2009 m. gruodžio 11 d. Europos Vadovų Taryba palankiai įvertino Veiksmų planą ir įtraukė jį į Stokholmo programą, kuria siekiama užtikrinti atvirą ir saugią Europą piliečių labui ir saugumui³.

ES šioje srityje yra priėmusi šešias direktyvas: šią direktyvą, taip pat direktyvas dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas⁴; dėl teisės į informaciją⁵; dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo⁶; dėl procesinių garantijų vaikams⁷ ir dėl teisinės pagalbos⁸. Europos Komisija jau parengė direktyvų dėl teisės į vertimą žodžiu ir raštu ir dėl teisės į informaciją įgyvendinimo ataskaitas⁹.

Šiomis šešiomis direktyvomis siekiama padėti siekti bendro tikslo – didinti valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą sudarant sąlygas geriau taikyti tarpusavio pripažinimo principą, kuris yra ES laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės pagrindas. To pasiekama direktyvomis nustatant bendrus būtiniausius procesinių teisių visuose baudžiamuosiuose procesuose standartus ir nuosekliau įgyvendinus teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, nustatytą Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (SESV¹⁰) 47 straipsnyje ir Europos žmogaus teisių konvencijos (EŽTK) 6 straipsnyje.

¹ OL L 294, 2013 11 6, p. 1.

² 2009 m. lapkričio 30 d. Tarybos rezoliucija dėl veiksmų plano, skirto įtariamųjų ar kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti, OL C 295, 2009 12 4, p. 1.

³ OL C 115, 2010 5 4, p. 1.

⁴ Direktyva 2010/64/ES dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas baudžiamajame procese, OL L 280, 2010 10 26, p. 1.

⁵ Direktyva 2012/13/ES dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese, OL L 142, 2012 6 1, p. 1.

⁶ Direktyva (ES) 2016/343 dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant bylą teisme aspektų užtikrinimo, OL L 65, 2016 3 11, p. 1.

⁷ Direktyva (ES) 2016/800 dėl procesinių garantijų vaikams, kurie baudžiamajame procese yra įtariamieji ir kaltinamieji, OL L 132, 2016 5 21, p. 1.

⁸ Direktyva (ES) 2016/1919 dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vykstant baudžiamajam procesui ir prašomiems perduoti asmenims vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms, OL L 297, 2016 11 4, p. 1; klaidų ištaisymas: OL L 91, 2017 4 5, p. 40.

⁹ COM(2018) 857 *final* ir COM(2018) 858 *final*

¹⁰ OL C 326, 2012 10 26, p. 392.

1.2. Direktyvos tikslas ir pagrindiniai elementai

Direktyvoje aptiriamos įtariamųjų ir kaltinamųjų teisės turėti advokatą, neatsižvelgiant į tai, ar jiems yra atimta laisvė. Joje taip pat reglamentuojama teisė laisvės atėmimo metu susisiekti su šeima, giminėmis, kitais trečiaisiais asmenimis ir su konsulinėmis įstaigomis. Direktyva sujungiamos dvi priemonės, kurios Veiksmų plane iš pradžių buvo pateiktos kaip du atskiri pasiūlymai: i) teisė į teisinę konsultaciją (Veiksmų plano C priemonė); ir ii) teisė susisiekti su giminėmis, darbdaviais ir konsulinėmis įstaigomis (Veiksmų plano D priemonė).

Direktyva nustatyti būtiniausi standartai, taikomi visiems įtariamiesiems arba kaltinamiesiems visoje ES, neatsižvelgiant į jų teisinį statusą, pilietybę ar tautybę. Direktyva parengta siekiant padėti išvengti teismo klaidų ir sumažinti apeliacinių skundų skaičių. Direktyva suteiktos teisės taikomos ir baudžiamajame procese, ir vykdant Europos arešto orderio procedūras.

Dar viena svarbi priežastis šioje srityje turėti bendras būtiniausias taisykles – taip galima padidinti valstybių narių pasitikėjimą viena kitos baudžiamosios teisenos sistemomis. Todėl Direktyva yra pagrįsta teisėmis ir ja siekiama skatinti įgyvendinti teises, nustatytas, pavyzdžiui, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 ir 48 straipsniais.

Direktyvoje nustatytos šios teisės:

- teisė turėti advokatą (3, 4, 8, 9 ir 10 straipsniai);
- teisė reikalauti, kad apie laisvės atėmimą būtų informuotas trečiasis asmuo (5, 8 straipsniai ir 10 straipsnio 3 dalis);
- teisė po laisvės atėmimo susisiekti su trečiaisiais asmenimis (6 straipsnis ir 10 straipsnio 3 dalis);
- teisė susisiekti su konsulinėmis įstaigomis (7 straipsnis ir 10 straipsnio 3 dalis).

Kalbant apie teisę turėti advokatą, Europos Žmogaus Teisių Teismui priėmus sprendimą byloje *Salduz*¹¹, kelios valstybės narės prieš įsigaliojant Direktyvai jau pradėjo pritaikyti savo teisės aktus. Direktyvoje į šią jurisprudenciją atsižvelgiama keliomis nuostatomis. Kai kuriose valstybėse narėse dėl Direktyvos taikymo srities reikėjo papildomai patikslinti teisės aktus, nes Direktyva konkrečiai taikoma ir tiems įtariamiesiems bei kaltinamiesiems, kurių laisvė nėra atimta (Direktyvos 2 straipsnio 1 dalis); tai visų pirma taikoma nuostatomis, susijusioms su teise turėti advokatą.

1.3. Šios įgyvendinimo ataskaitos aprėptis

Direktyvos įgyvendinimas buvo įvertintas pagal jos 16 straipsnį, kuriuo reikalaujama, kad Europos Komisija iki 2019 m. lapkričio 28 d. pateiktų ataskaitą Europos Parlamentui ir Tarybai, joje įvertindama, kaip valstybės narės ėmėsi reikiamų priemonių Direktyvai įgyvendinti.

¹¹ EŽTT sprendimas byloje *Salduz / Turkija*, ieškinio Nr. 36391/02.

Šioje ataskaitoje pateiktas aprašymas ir analizė visų pirma grindžiami valstybių narių pateikta informacija, papildyta viešai prieinamais tyrimais, kuriuos atliko: i) Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra¹²; arba ii) išorės suinteresuotieji subjektai, kurie procesinių teisių direktyvų įgyvendinimą įvertino naudodamiesi teisingumo programos dotacijomis¹³. Šie duomenys dažnai būdavo patvirtinami Komisijai ES piliečių pateikta informacija.

Ataskaitoje daugiausia dėmesio skiriama priemonėms, kurių iki šiol valstybės narės ėmėsi Direktyvai įgyvendinti. Ataskaitoje vertinama, ar valstybės narės Direktyvą įgyvendino per nustatytą laikotarpį ir ar nacionalinės teisės aktais pasiekti Direktyvos tikslai bei įvykdyti jos reikalavimai.

2. BENDRAS VERTINIMAS

Kaip nustatyta Direktyvos 15 straipsnyje, valstybės narės Direktyvą į nacionalinę teisę turėjo perkelti iki 2016 m. lapkričio 27 d. Pasibaigus perkėlimo į nacionalinę teisę laikotarpiui, Komisijai apie būtinas priemones buvo nepranešusios devynios valstybės narės: Bulgarija, Graikija, Kipras, Kroatija, Liuksemburgas, Prancūzija, Slovakija, Slovėnija ir Vokietija. Todėl Komisija 2017 m. sausio mėn. nusprendė pagal SESV 258 straipsnį pradėti pažeidimo nagrinėjimo procedūras prieš šias devynias valstybes nares dėl nepranešimo apie jų perkėlimo į nacionalinę teisę priemones. Nuo to laiko apie visišką perkėlimą į nacionalinę teisę pranešė visos valstybės narės. Pažeidimo tyrimo procedūros dar vykdomos, nes buvo perkeltos ne visos Direktyvos nuostatos.

Pagrindinis Komisijos tikslas buvo užtikrinti, kad visos valstybės narės perkeltų Direktyvos reikalavimus į savo nacionalinę teisę, kad Direktyvoje nustatytos teisės būtų saugomos visoje Europos Sąjungoje. Direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę yra būtina sąlyga siekiant tinkamai įvertinti, koku mastu valstybės narės ėmėsi reikiamų priemonių Direktyvai įvykdyti.

¹² Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros tyrimas *Rights in practice – Access to a lawyer and procedural rights in criminal and European Arrest Warrant proceedings* (liet. *Teisės praktikoje. Teisė turėti advokatą ir procesinės teisės baudžiamajame procese ir vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms*).

¹³ Visų pirma:

TRAINAC Assessment, good practices and recommendations on the right to interpretation and translation, the right to information and the right of access to a lawyer in criminal proceedings (liet. *TRAINAC vertinimas, geroji patirtis ir rekomendacijos dėl teisės į vertimo žodžiu ir raštu paslaugas, teisės į informaciją ir teisės turėti advokatą baudžiamajame procese*), 2016 m., Europos advokatūrų ir teisininkų draugijų tarybos (CCBE) ir Europos advokatų fondo (ELF) tyrimas; ataskaita pateikta adresu <http://europeanlawyersfoundation.eu/wp-content/uploads/2015/04/TRAINAC-study.pdf>.

Inside Police Custody, 2014 m., Maastrichto universiteto vadovaujamas projektas; ataskaita pateikta adresu https://intersentia.be/nl/pdf/viewer/download/id/9781780681863_0/

Inside Police Custody 2, 2018 m., projektas, kurį sukūrė ir įgyvendino Airijos piliečių laisvių taryba (ICCL), bendradarbiaudama su Atviros visuomenės teisingumo iniciatyva (OSJI); ataskaita pateikta adresu https://www.fairtrials.org/sites/default/files/publication_pdf/Inside-Police-Custody-2-JUSTICIA-Comparative-Report.pdf

Right to a lawyer and to legal aid in criminal proceedings in five jurisdictions (liet. *Teisė turėti advokatą ir gauti teisinę pagalbą baudžiamajame procese penkiose jurisdikcijose*), 2018 m., Bulgarijos Helsinkio komiteto (BHC) vadovaujamas projektas; ataskaita pateikta adresu [https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/Right to lawyer and legal aid COMPARATIVE REPORT 2018.pdf](https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/Right%20to%20lawyer%20and%20legal%20aid%20COMPARATIVE%20REPORT%202018.pdf)

Direktyva nustatomos tik būtiniausios taisyklės, taigi, paliekama galimybė, kad nacionaliniai baudžiamojo proceso įstatymai skirsis. Nepaisant to, Direktyva valstybėms narėms nustatomi aiškūs įpareigojimai.

Keliose valstybėse narėse atlikus nacionalinių įgyvendinimo priemonių vertinimą nustatyta tam tikrų Direktyvos laikymosi problemų. Labiausiai pastebimos problemos yra šios:

- Direktyvoje numatytų teisių taikymo sritis – kai kuriose jurisdikcijose Direktyva numatytomis teisėmis galima pasinaudoti tik tada, kai atliekamas formalus veiksmas, arba jos gali būti netaikomos asmenims, kurių laisvė nėra atimta;
- galimų nukrypti leidžiančių nuostatų, ypač nuo teisės turėti advokatą, mastas;
- teisės turėti advokatą atsisakymas ir
- teisė turėti advokatą valstybėje narėje, išduodančioje Europos arešto orderį.

Jeigu minėti skirtumai nebus ištaisyti, jie gali riboti Direktyvoje numatytų teisių veiksmingumą. Komisija imsis visų tinkamų priemonių, kad visoje ES užtikrintų Direktyvos laikymąsi, o prireikus – pradės pažeidimo nagrinėjimo procedūras pagal SESV 258 straipsnį.

Pagal Protokolo (Nr. 22) dėl Danijos pozicijos 1 ir 2 straipsnius Danija nedalyvauja priimant Direktyvą ir ji nėra jai privaloma ar taikoma. Pagal Protokolo (Nr. 21) dėl Jungtinės Karalystės ir Airijos pozicijos dėl laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės 1 ir 2 straipsnius Jungtinė Karalystė ir Airija pranešė, kad nedalyvaus priimant ir taikant šią direktyvą. Taigi, Danija, Jungtinė Karalystė ir Airija į toliau pateiktą vertinimą nėra įtrauktos.

3. KONKRETŪS VERTINIMO ASPEKTAI

3.1. Dalykas (1 straipsnis)

Direktyvos 1 straipsnyje nurodyta, kad šia direktyva nustatomos taisyklės, reglamentuojančios įtariamųjų ir kaltinamųjų baudžiamajame procese ir asmenų, dėl kurių vyksta Europos arešto orderio vykdymo procedūros, teises turėti advokatą, reikalauti, kad apie laisvės atėmimą būtų informuota trečioji šalis, ir susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir konsulinėmis įstaigomis laisvės atėmimo metu.

Valstybės narės jau buvo priėmusios teisės aktus dėl šių teisių. Todėl perkėlimo į nacionalinę teisę procesas daugiausia buvo susijęs su tuo, kad valstybės narės iš dalies pakeitė anksčiau galiojusius arba priėmė konkretesnius teisės aktus. Naująjį komponentą sudarė nuostatos dėl teisės skirti advokatą Europos arešto orderį išduodančioje valstybėje narėje (Direktyvos 10 straipsnio 4 ir 5 dalys).

3.2. Taikymo sritis (2 straipsnis)

Direktyvos 2 straipsnyje apibrėžiama Direktyvos taikymo sritis.

3.2.1. Taikymo sritis (2 straipsnio 1 ir 2 dalys)

Direktyvos 2 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad ši direktyva taikoma įtariamiesiems arba kaltinamiesiems baudžiamajame procese nuo to momento, kai valstybės narės kompetentingos valdžios institucijos oficialiu pranešimu arba kitu būdu jiems buvo pranešta, kad jie įtariamai arba kaltinami padarę nusikalstamą veiką, nepriklausomai nuo to, ar jų laisvė atimta. Direktyva taikoma iki proceso pabaigos, t. y. iki bus galutinai išspręstas klausimas, ar įtariamasis arba kaltinamasis padarė nusikalstamą veiką, įskaitant, atitinkamais atvejais, bausmės skyrimą ir sprendimą dėl apeliacinio skundo. Pagal Direktyvos 2 straipsnio 2 dalį Direktyva taip pat taikoma asmenims, dėl kurių vyksta Europos arešto orderio vykdymo procedūros (toliau – perduoti prašomi asmenys), nuo jų sulaikymo vykdančiojoje valstybėje narėje momento.

Kalbant apie Direktyvos 2 straipsnio 1 dalį, dauguma valstybių narių konkrečiai nenurodo momento, kuriuo įtariamajam arba kaltinamajam pranešama apie įtarimą arba kaltinimą, jos taip pat nenurodo, kad Direktyvoje numatytos teisės taikomos viso baudžiamąjo proceso metu. Tačiau sistemingai išanalizavus įvairius baudžiamąjo proceso etapus atitinkamomis nacionalinės teisės aplinkybėmis matyti, kad daugelyje valstybių narių atitiktį galima numanyti. Vis dėlto keturiose valstybėse narėse Direktyva numatytos teisės priklauso nuo formalus veiksmo. Šis formalus veiksmas dažnai yra įtariamąjo ar kaltinamąjo statuso įgijimo sąlyga. Kelių valstybių narių teisės aktuose aiškiai nenurodyta asmenų, kurių laisvė nėra atimta, padėtis.

Kalbant apie Direktyvos 2 straipsnio 2 dalį, didžioji dauguma valstybių narių Direktyvoje numatytas teises taiko kaip bendrąsias baudžiamąjo proceso taisykles, taikytinas Europos arešto orderio vykdymo procedūroms *mutatis mutandis* (t. y. šios taisyklės taikomos su būtiniais pakeitimais). Tačiau šešių valstybių narių nacionalinėje teisėje neužtikrinama, kad visos Direktyva užtikrinamos teisės būtų taikomos ir Europos arešto orderio vykdymo procedūroms. Tai rodo, kad yra perkėlimo į nacionalinę teisę problemų.

3.2.2. Liudytojai, tampantys įtariamaisiais (2 straipsnio 3 dalis)

Direktyvos 2 straipsnio 3 dalyje paaiškinta, kad ji tomis pačiomis sąlygomis, kokios numatytos Direktyvos 2 straipsnio 1 dalyje, taip pat taikoma kitiems asmenims nei įtariamieji arba kaltinamieji, kurie per apklausą policijoje arba kitoje teisėsaugos institucijoje tampa įtariamaisiais arba kaltinamaisiais.

Šią nuostatą įvykdė beveik visos valstybės narės. Pora valstybių narių Direktyvą perkėlė beveik pažodžiui, o kelios valstybės narės konkrečiai nurodo procesinio statuso pasikeitimą per apklausą. Kitose perkėlimas į nacionalinę teisę yra ne toks akivaizdus, tačiau apie jį vis tiek galima spręsti iš plačios taikymo srities nuostatų, kuriomis visoms proceso šalims suteikiama teisė turėti advokatą ir užtikrinama, kad liudytojai per apklausą turėtų teisę turėti advokatą. Keturių valstybių narių teisės aktuose konkrečių taisyklių šiuo klausimu nepavyko aptikti.

3.2.3. Nedideli pažeidimai (2 straipsnio 4 dalis)

Direktyvos 2 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad Direktyva taikoma tik jurisdikciją baudžiamosiose bylose turinčiame teisme vykstančiam procesui dėl nedidelių pažeidimų:

- a. jei valstybės narės teisėje numatyta, kad sankciją nustato kita valdžios institucija nei jurisdikciją baudžiamosiose bylose turintis teismas, o tokia sankcija gali būti apeliacine tvarka apskūsta ar perduota tokiam teismui, arba
- b. už kuriuos kaip sankcija negali būti skirtas laisvės atėmimas.

Šia nuostata nedaroma poveikio teisei į teisingą bylos nagrinėjimą. Nuostatose toliau teigiama, kad bet kuriuo atveju Direktyva visapusiškai taikoma tada, kai atimama įtariamąjo arba kaltinamojo laisvė, neatsižvelgiant į baudžiamojo proceso etapą. Todėl ši nuostata yra itin aktuali teisei turėti advokatą.

Ši nuostata aktuali tose valstybėse narėse, kuriose už nedidelių pažeidimų nagrinėjimą yra atsakingos administracinės institucijos, policija arba teismai, turintys ne baudžiamųjų bylų nagrinėjimo jurisdikciją. Teisės turėti advokatą išimtis, taikoma nedidelių pažeidimų atvejais, numatyta tik penkių valstybių narių teisės aktuose. Kelių valstybių narių teisės aktuose nenumatyta konkreti sistema, taikytina nedidelių pažeidimų atvejais. Kitose valstybėse narėse, kuriose tokie konkretūs teisės aktai galioja, numatyta arba *mutatis mutandis* taikyti bendrąsias baudžiamojo proceso taisykles, arba Direktyvoje numatytos teisės atspindimos pačiuose nedidelių pažeidimų reglamentavimo teisės aktuose. Tačiau dviejose valstybėse narėse, kuriose taikomas pastarasis metodas, nedidelių pažeidimų atvejais užtikrintos ne visos Direktyvoje numatytos apsaugos nuostatos.

3.3. Teisė turėti advokatą baudžiamajame procese (3 straipsnis)

Direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad įtariamieji ir kaltinamieji turi teisę turėti advokatą tokiu laiku ir būdu, kad atitinkami asmenys galėtų praktiškai ir veiksmingai pasinaudoti savo teisėmis į gynybą.

3.3.1. Laikotarpis (3 straipsnio 2 dalis)

Remiantis Direktyvos 3 straipsnio 2 dalimi ir atsižvelgiant į 20 konstatuojamąją dalį, įtariamiesiems ir kaltinamiesiems teisė turėti advokatą turi būti suteikiama nepagrįstai nedelsiant. Direktyvoje nurodyti tam tikri momentai, nuo kurių turi būti užtikrinama teisė turėti advokatą, atsižvelgiant į tą, kuris yra anksčiausias.

Nors dvi valstybės narės šią nuostatą į nacionalinę teisę perkėlė pažodžiui, apie reikalavimą suteikti teisę „nepagrįstai nedelsiant“ galima spręsti iš trijų šaltinių: i) nuostatų, kuriose nurodytas skubus teisės arba informacijos apie ją pobūdis; ii) to, kad teisė suteikiama nuo įtariamąjo ar kaltinamojo statuso įgijimo momento, arba iii) plačios taikymo srities nuostatų, kuriomis užtikrinama teisė turėti advokatą bet kuriuo proceso etapu.

3.3.1.1. *Teisė turėti advokatą prieš apklausiant policijoje, kitoje teisėsaugos institucijoje ar teisme (3 straipsnio 2 dalies a punktas)*

Nemažai valstybių narių Direktyvos 3 straipsnio 2 dalies a punktą perkėlė tiksliai. Tačiau devynios valstybės narės šią nuostatą perkėlė tik iš dalies. Priežastys, dėl kurių šios valstybės narės Direktyvos 2 straipsnio 1 dalį perkėlė tik iš dalies, turėjo poveikį ir 3 straipsnio 2 dalies a punkto perkėlimui (žr. 3.2.1 skirsnį). Be to, dviejose iš šių valstybių narių aiškiai nurodyta teisė turėti advokatą tik per apklausą, ne iki jos. Keliose kitose valstybėse narėse kyla abejonių dėl teisės turėti advokatą iki apklausos, bent jau tam tikrų kategorijų asmenims. Vienoje valstybėje narėje, jeigu asmuo gavo rašytinį šaukimą į apklausą, preziumuojama, kad iki apklausos įvyko konsultacija su advokatu.

3.3.1.2. *Teisė turėti advokatą, kai pagal 3 straipsnio 3 dalies c punktą atliekamas tyrimo arba kitas įrodymų rinkimo veiksmas (3 straipsnio 2 dalies b punktas)*

Didžioji dauguma valstybių narių šią nuostatą įvykdė, o dvi valstybės narės ją perkėlė pažodžiui. Kitose valstybėse narėse išvadą apie tinkamą perkėlimą galima daryti todėl, kad teisės aktuose: i) konkrečiai nurodyti Direktyvos 3 straipsnio 3 dalies c punkte išvardyti įrodymų rinkimo veiksmai arba ii) minėta teisė užtikrinama plačios taikymo srities nuostatomis, kuriomis teisė turėti advokatą užtikrinama nuo bet kurio proceso etapo pradžios arba kuriomis nurodomas bet koks tyrimo veiksmas. Tačiau nedaugeliui valstybių narių priežastys, dėl kurių Direktyvos 2 straipsnio 1 dalis buvo perkelta tik iš dalies, taip pat turėjo poveikį Direktyvos 3 straipsnio 2 dalies b punkto perkėlimui (žr. 3.2.1 skirsnį).

3.3.1.3. *Teisė turėti advokatą nepagrįstai nedelsiant nuo laisvės atėmimo momento (3 straipsnio 2 dalies c punktas)*

Beveik visos valstybės narės šią nuostatą į nacionalinę teisę perkėlė teisės aktais, kuriais reglamentuojamas laisvės atėmimas, arba įgyvendindamos bendrą principą, kuriuo visais baudžiamojo proceso etapais užtikrinama teisė turėti advokatą. Dėl visiško perkėlimo abejonių kyla tik vienos valstybės narės atžvilgiu, kurios atitinkamame teisiniame dokumente nėra aiškiai nurodytas kriterijus „nepagrįstai nedelsiant“.

3.3.1.4. *Teisė turėti advokatą, kai asmenys šaukiami atvykti į jurisdikciją baudžiamosiose bylose turintį teismą, deramu laiku prieš jiems atvykstant į tą teismą (3 straipsnio 2 dalies d punktas)*

Nors trijų valstybių narių teisės aktai gali būti nepakankamai aiškūs, ypač dėl deramo laiko, reikalingo pasirengti bylai, nekilo jokių ypatingų su šios nuostatos perkėlimu susijusių problemų.

3.3.2. Teisės turėti advokatą turinys (3 straipsnio 3 dalis)

Direktyvos 3 straipsnio 3 dalyje nustatyti teisę turėti advokatą sudarantys elementai, kitaip tariant, joje aprašytas teisės turinys.

3.3.2.1. *Teisė be pašalinių susitikti ir bendrauti su advokatu, be kita ko, prieš apklausą (3 straipsnio 3 dalies a punktas)*

Pagal šią nuostatą įtariamieji arba kaltinamieji turi turėti teisę be pašalinių susitikti ir bendrauti su jiems atstovaujančiu advokatu, be kita ko, prieš apklausą policijoje, kitoje teisėsaugos institucijoje ar teisme.

Trys valstybės narės šią nuostatą perkėlė pažodžiui, o kitų valstybių narių teisės aktuose nurodytos tokios sąvokos, kaip bendravimas, susitikimai, galimybė susisiekti ar pasitarti. Vis dėlto vienuolikoje valstybių narių kilo su daliniu perkėlimu susijusių problemų. Daugumoje valstybių narių tokie trūkumai susiję su problemomis, nustatytomis ir perkeltant Direktyvos 2 straipsnio 1 dalį bei 3 straipsnio 2 dalies a punktą (žr. 3.2.1 ir 3.3.1.1 skirsnius). Kai kuriose iš šių valstybių narių su Direktyvos 4 straipsnio perkėlimu susijusios problemos taip pat turėjo neigiamą poveikį 3 straipsnio 3 dalies a punkto aspektams (žr. 3.4 skirsnį).

Atitikties problemų buvo nustatyta septyniose valstybėse narėse. Viena valstybė narė, pavyzdžiui, numato prezumpciją, kad asmuo, gavęs rašytinį šaukimą į apklausą, iki tos apklausos konfidencialiai pasikonsultavo su advokatu (žr. 3.3.1.1 skirsnį). Pora valstybių narių yra numčiusios nuo bendravimo su advokatu slaptumo principo nukrypti leidžiančią nuostatą (žr. 3.4 skirsnį), o keliose valstybėse narėse bendravimas ribojamas iki 30 minučių prieš (pirmąją) apklausą arba leidžiamas tik įkalintų asmenų pokalbis telefonu su advokatu, paprastai vieną kartą per savaitę.

3.3.2.2. *Advokato atvykimas į apklausą ir veiksmingas dalyvavimas joje (3 straipsnio 3 dalies b punktas)*

Direktyvos 3 straipsnio 3 dalies b punkte nustatyta įtariamųjų arba kaltinamųjų teisė, kad jų advokatas atvyktų į jų apklausą ir veiksmingai joje dalyvautų. Nors toks dalyvavimas turi atitikti nacionalinės teisės procedūras, tačiau tokiomis procedūromis neturi būti daromas poveikis veiksmingam naudojimuisi atitinkama teise ir tos teisės esmei. Veiksmingo dalyvavimo sąvoka papildomai paaiškinama Direktyvos 25 konstatuojamojoje dalyje kaip advokato galimybė užduoti klausimus, prašyti paaiškinimų ir daryti pareiškimus, kurie turėtų būti dokumentuojami pagal nacionalinę teisę. Faktas, kad advokatas dalyvavo, turi būti dokumentuojamas.

Visose valstybėse narėse advokatas gali dalyvauti apklausoje ir ši aplinkybė taip pat dokumentuojama. Pavyko nustatyti, kad nemažai valstybių narių turi advokato dalyvavimo taisykles. Tačiau šešiose valstybėse narėse tokią teisę turi ne visi įtariamieji ir kaltinamieji. Šie trūkumai daugiausia susiję su problemomis, nustatytomis ir 2 straipsnio 1 dalies perkėlimo srityje (žr. 3.2.1 skirsnį).

Vis dėlto šešiolikoje valstybių narių dalyvavimo veiksmingumas yra abejotinas. Daugelis iš jų leidžia advokatui dalyvauti tik apklausos pabaigoje. Tai gali kelti problemų, ypač sudėtingesnėse bylose, kuriose apklausos gali būti ilgos. Advokatai gali neturėti galimybės pateikti klausimų tiesiogiai apklausiamam asmeniui, o juos pateikti gali tik per apklausą vykdančią instituciją. Taip pat gali būti, kad advokatai gali pateikti klausimus, pastabas ir išlygas tik prokurorui. Kai kuriose valstybėse narėse teisės aktai apima tokius apribojimus.

Vienos valstybės narės teisės aktuose netgi nutylima apie advokato dalyvavimą, išskyrus dalyvavimą teismo posėdžiuose, kur advokatui leidžiama pateikti klausimus po prokuroro ir liudytojo-eksperto.

3.3.2.3. *Advokato dalyvavimas tyrimo ar įrodymų rinkimo veiksmuose (3 straipsnio 3 dalies c punktas)*

Šia nuostata reglamentuojama teisė turėti advokatą, kai atliekami įrodymų rinkimo veiksmai. Ja nustatomi bent trys įrodymų rinkimo veiksmai, kuriuos atliekant įtariamieji ir kaltinamieji turi teisę, kad juose dalyvautų jų advokatas. Tai – asmens atpažinimai, akistatos ir nusikaltimo atkūrimai. Ši nuostata taikoma tik tuo atveju, jeigu tokie veiksmai yra numatyti pagal nacionalinę teisę ir jeigu pagal nacionalinę teisę įtariamasis ar kaltinamasis privalo arba jam leidžiama dalyvauti atitinkamame veiksmo. Todėl tais atvejais, kai toks įrodymų rinkimo veiksmas nacionalinėje teisėje nenumatytas, Direktyvoje nereikalaujama, kad atitinkama valstybė narė jį sukurtų. Kartu minėti trys veiksmai yra išdėstyti kaip būtiniausias sąrašas, o valstybės narės gali numatyti papildomus įrodymų rinkimo veiksmus, kuriuose turi teisę dalyvauti advokatas.

Perkėlimo į nacionalinę teisę problemų kilo devyniose valstybėse narėse. Kadangi kelios valstybės narės iki galo neperkėlė 3 straipsnio 2 dalies b punkto, jos ne iki galo perkėlė ir 3 straipsnio 3 dalies c punktą (žr. 3.3.1.2 *skirsnį*). Keliose kitose valstybėse narėse teisė turėti advokatą nesuteikiama atliekant tam tikrus tyrimo veiksmus, nors šie tyrimo veiksmai faktiškai numatyti tų šalių nacionalinėje teisėje arba praktikoje. Poros kitų valstybių narių teisės aktuose kai kurie įrodymų rinkimo veiksmai nenumatyti, o tai reiškia, kad Direktyvos neperkėlimas šiuo klausimu neturi poveikio perkėlimo išsamumui.

3.3.3. Informacija apie teisę turėti advokatą ir palankesnių sąlygų gauti advokatą sudarymas (3 straipsnio 4 dalis)

Ši nuostata apima taisykles, kuriomis reglamentuojamas įpareigojimas valstybėms narėms sudaryti palankesnes sąlygas įtariamiesiems ir kaltinamiesiems gauti advokatą. Nors Direktyva taikoma nepriklausomai nuo to, ar šių asmenų laisvė yra atimta (Direktyvos 2 straipsnio 1 dalies pirmas sakinys), 3 straipsnio 4 dalyje atskirai nurodoma asmenų, kurių laisvė yra atimta, ir asmenų, kurių laisvė nėra atimta, padėtis. Asmenims, kuriems leidžiama pasišalinti, valstybės narės turi suteikti bendro pobūdžio informacijos, kad jiems būtų sudarytos palankesnės sąlygos gauti advokatą; asmenų, kurių laisvė atimta, atžvilgiu valstybės narės turi dar didesnę įpareigojimą. Pastaruoju atveju valstybės narės turi imtis reikiamų priemonių siekdamos užtikrinti, kad įtariamieji ar kaltinamieji, kurių laisvė yra atimta, turėtų galimybę veiksmingai pasinaudoti savo teise turėti advokatą.

Valstybės narės šios nuostatos perkėlimą papildė nacionalinėmis priemonėmis, pvz.:

- teikdamos informaciją;
- paaiškindamos teises ir kaip jomis pasinaudoti;
- sukurdamos priemonės tiesiogiai susisiekti su advokatu, pvz., pagalbos liniją, būdinčių advokatų sistemas, advokatų sąrašus, specialias interneto svetaines, paieškos

sistemas, lankstinukus ir – vienos valstybės narės atveju – internetinių pokalbių tarnybą.

Visų pirma tiems, kurių laisvė yra atimta, kai kurios valstybės narės įsteigė neatidėliotinų atvejų tarnybas, kurios padėtų skirti advokatą. Tam tikrose valstybėse narėse laisvės atėmimas yra priežastis skirti privalomą gynybą, todėl advokatas gali būti skiriamas *ex officio*.

Vis dėlto keliose valstybėse narėse palankesnės sąlygos gauti advokatą gali būti nesudaromos asmenims, kurių procesas yra ankstyvuose etapuose, pvz., kol jiems pagal nacionalinę teisę dar nepateiktas oficialus kaltinimas arba jeigu jiems taikomi konkretūs sektoriniai teisės aktai. Pavyzdžiui, vienoje iš šių valstybių narių susisiektis su advokatu taip pat priklauso nuo „turimų priemonių“, o toks formulavimas yra pernelyg neaiškus.

3.3.4. Nukrypti leidžiančios nuostatos (3 straipsnio 5 dalis ir 6 dalys)

3.3.4.1. Laikinais nukrypti leidžiančios nuostatos, taikomos dėl nuošalios geografinės vietovės (3 straipsnio 5 dalis)

Šia nuostata leidžiama laikinai nukrypti nuo įpareigojimų dėl nuošalioje geografinėje vietovėje esančio įtariamojo arba kaltinamojo. Nukrypti nuo Direktyvos 3 straipsnio 2 dalies c punkto valstybei narei leidžiama tik tuo atveju, jeigu atėmus laisvę neįmanoma nepagrįstai nedelsiant užtikrinti teisės turėti advokatą. Tokiomis aplinkybėmis laikinai nukrypti leidžiančios nuostatos taikymo laikotarpiu įtariamasis ar kaltinamasis negali būti apklausiamas ir jo atžvilgiu negali būti atliekamas įrodymų rinkimas Direktyvos 3 straipsnio 3 dalies c punkto prasme (taip pat žr. 30 konstatuojamąją dalį).

Šia galimybe pasinaudojo tik penkios valstybės narės. Dvi iš jų Direktyvos tekstą į savo teisę perrašė pažodžiui. Trijų kitų valstybių narių teisės aktais leidžiama asmenį apklausti, o tai neatitinka Direktyvos. Tam tikri kiti elementai taip pat kelia susirūpinimą. Pirma, galimybė nukrypti gali būti taikoma ne tik ikiteisminio tyrimo etapu, kaip numatyta Direktyvoje. Antra, abejonių gali kelti išimtinis ir laikinas nukrypti leidžiančių nuostatų pobūdis, o trečia – kai kuriais aktualiais įstatymais leidžiama, kad įtariamajam ar kaltinamajam padėtų asmenys, kurie pagal nacionalinę teisę nėra advokatai.

3.3.4.2. Laikinais nukrypti leidžiančios nuostatos, grindžiamos pavojumi asmenims arba tyrimo poreikiais (3 straipsnio 6 dalis)

Direktyvos 3 straipsnio 6 dalimi leidžiama laikinai nukrypti nuo teisės turėti advokatą. Ta nuostata suteikiama galimybė įtariamąjį ar kaltinamąjį apklausti arba jo atžvilgiu rinkti įrodymus pagal Direktyvos 3 straipsnio 3 dalies c punktą išimtinėmis aplinkybėmis ir tik ikiteisminio tyrimo etapu. Šiuo pagrindu valstybės narės gali numatyti laikinai nukrypti leidžiančias nuostatas, jeigu tai pateisinama atsižvelgiant į ypatingas bylos aplinkybes, dėl vienos iš toliau nurodytų įtinkamų priežasčių:

- a. kai yra neatidėliotinas poreikis išvengti rimtų neigiamų pasekmių asmens gyvybei, laisvei arba fizinei neliečiamybei;

- b. kai tyrimo institucijos turi skubiai imtis veiksmų, kad būtų užkirstas kelias baudžiamajam procesui kylančiam rimtam pavojui.

Nesinaudoti nė viena iš minėtų galimybių nukrypti nusprendė tik penkios valstybės narės. Nustatyta, kad 20 kitų valstybių narių taiko nukrypti leidžiančias nuostatas, pagrįstas pavojumi asmenims arba tyrimo reikmėmis. Vis dėlto Direktyvos perkėlimo į nacionalinę teisę tinkamumas nekelia abejonių tik nedaugelyje tų valstybių narių, o tai reiškia, kad keliose iš jų buvo nustatyta galimų atitikties problemų. Vertinant atitikties problemų turinčias valstybes nares, galima pamatyti, kad tam tikros jų priimtose nukrypti leidžiančios nuostatos Direktyvą atitinka, o kitos kelia susirūpinimą. Pavyzdžiui, nacionalinės teisės aktuose, atspindinčiuose 3 straipsnio 6 dalyje aprašytus atvejus, gali nebūti aiškiai nurodyta, kad visos nukrypti leidžiančios nuostatos turėtų būti taikomos tik išimtinėmis aplinkybėmis ir tiek, kiek pateisinama atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes.

Dar vienas susirūpinimą keliantis aspektas yra tai, kad galimybė nukrypti gali būti taikoma ne tik ikiteisminiu proceso etapu. Poros valstybių narių taisyklėse abejonių kelia „neatidėliotino poreikio“ ir (arba) „rimtų neigiamų pasekmių“ kriterijai (Direktyvos 3 straipsnio 6 dalies a punktas). Galima laikyti, kad kelių valstybių narių numatytais nukrypti leidžiančiomis nuostatomis siekiama užkirsti kelią baudžiamajam procesui kylančiam rimtam pavojui (3 straipsnio 6 dalies b punktas), tačiau jų taikymo sritis pranoksta Direktyvoje paminėtas sąlygas ir todėl neatitinka reikalavimų dėl neatidėliotinių veiksmų, kurių reikia imtis, kad būtų užkirstas kelias rimtam pavojui. Tokiomis nukrypti leidžiančių nuostatų nustatymo taisyklėmis, pavyzdžiui, nurodomas bendras pavojus „pakenkti įrodymams“, „apsunkinti tyrimą“ arba „sumažinti suinteresuotumą tyrimu ir jo sėkmę“.

Penkiolikoje valstybių narių galimybės nukrypti yra nepakankamai susietos su Direktyvos 3 straipsnio 6 dalies a ir b punktuose nustatytais reikalavimais ir neatitinka Direktyvoje numatytų scenarijų. Taip kyla rizika, kad įtariamieji ir kaltinamieji gali būti palikti neapibrėžtoje padėtyje, be garantijų, kad apklausa arba įrodymų rinkimas pagal Direktyvos 3 straipsnio 3 dalies c punktą nedalyvaujant advokatui bus atliekami tik tuo atveju, jeigu asmuo atsisakė tos teisės Direktyvos 9 straipsnyje išdėstytomis sąlygomis (žr. 3.9 skirsnį). Nacionalinės teisės aktuose aptinkame nuorodų, pavyzdžiui, į „nepagrįstą sulaikymo laikotarpio pratęsimą“, į „force majeure“ atvejus, į tai, kad tyrimo veiksmus užvilinti yra „nesaugu“, į advokato dalyvavimą apklausoje, „kuri jau gali būti prasidėjusi“, ir į gana neaiškias sąlygas, pvz., „pagrįstas priežastis“. Įvairių valstybių narių įstatymuose teigiama, kad advokato nedalyvavimas tyrime netrukdo atlikti procesinius veiksmus, jeigu esama įrodymų, kad advokatas buvo informuotas apie to veiksmo datą ir laiką. Kiti pavyzdžiai – nuostatos, kad advokatas gali neturėti galimybės dalyvauti tyrimo veiksmuose, kai „veiksmo negalima atidėti“ ir „apie jį negalima pranešti“.

Galiausiai kai kurios valstybės narės advokato atvykimui taiko fiksuotą terminą, o tų šalių teisės aktais sudaromos sąlygos atlikti apklausą arba rinkti įrodymus pagal Direktyvos 3 straipsnio 3 dalies c punktą nedalyvaujant advokatui arba nesant aiškaus atsisakymo. Kai kuriuose teisės aktuose numatytas toks terminas yra labai trumpas – vos dvi valandos arba – vienos valstybės narės atveju – viena valanda. Taip paliekama pakankamai laisvės pradėti

apklausą arba įrodymų rinkimą nedalyvaujant advokatui arba nesant aiškaus atsisakymo, o tokia plati nukrypti leidžianti nuostata nėra išdėstyta Direktyvoje. Taip pabloginama atitiktis.

3.4. Konfidencialumas (4 straipsnis)

Direktyvos 4 straipsnyje tvirtai konstatuojamas įtariamųjų arba kaltinamųjų bendravimo su advokatu konfidencialumo, kai naudojamosi teise turėti advokatą, principas. Toks bendravimas apima susitikimus, korespondenciją, pokalbius telefonu ir kitų pagal nacionalinę teisę leidžiamų formų bendravimą. Šioje nuostatoje neišdėstomos aplinkybės, kuriomis valstybės narės galėtų nukrypti nuo minėtos teisės į konfidencialumą. Tai patvirtinama 33 konstatuojamojoje dalyje, kurioje paaiškinama, kad įtariamųjų arba kaltinamųjų bendravimo su savo advokatu konfidencialumas yra svarbiausias veiksnys siekiant užtikrinti veiksmingą naudojimąsi teisėmis į gynybą ir yra viena iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pagrindinių dalių.

Šią nuostatą tinkamai perkėlė daugiau negu pusė valstybių narių. Vis dėlto kai kuriose valstybėse narėse buvo nustatyta dalinio perkėlimo problemų. Šie trūkumai susiję su tam tikroms asmenų grupėms skirtų nuostatų nebuvimu tam tikrais proceso etapais arba su tam tikrų bendravimo būdų, pvz., susitikimų, pokalbių telefonu, pašto ir kitų siuntų, neatspindėjimu teisės aktuose. Keturių valstybių narių teisės aktuose numatytos nuo konfidencialumo reikalavimo nukrypti leidžiančios nuostatos, todėl blogėja atitiktis Direktyvai.

3.5. Teisė reikalauti, kad apie laisvės atėmimą būtų informuotas trečiasis asmuo (5 straipsnis)

3.5.1. Bendras principas (5 straipsnio 1 dalis)

Direktyvos 5 straipsnio 1 dalyje numatyta įtariamųjų arba kaltinamųjų, kurių laisvė atimta, teisė reikalauti, kad nepagrįstai nedelsiant apie jų laisvės atėmimą būtų informuotas bent vienas jų nurodytas asmuo, pvz., giminaitis ar darbdavys, jei jie to pageidauja.

Vienuolikoje valstybių narių buvo nustatyta dalinio perkėlimo problemų. Daugelyje šių valstybių narių neaišku, ar trečiasis asmuo informuojamas nepagrįstai nedelsiant. Keliose valstybėse narėse teisė reikalauti, kad būtų informuotas trečiasis asmuo, taikoma tik tam tikrais laisvės atėmimo atvejais arba tam tikroms įtariamųjų arba kaltinamųjų kategorijoms. Keliose valstybėse narėse pagal Direktyvos 2 straipsnio 1 dalį nustatyta asmeninė taikymo sritis taip pat turėjo poveikį 5 straipsnio 1 dalies perkėlimui. Dar vienas susirūpinimą keliantis aspektas – Direktyvos reikalavimai atsispindi tik nuostatose dėl informacijos, kuri turi būti suteikiama įtariamajam ar kaltinamajam.

Keliose kitose valstybėse narėse perkėlimo tinkamumas kelia abejonių. Taip yra todėl, kad ribojama, kas gali būti informuojamas apie laisvės atėmimą, arba todėl, kad tretieji asmenys informuojami nepriklausomai nuo asmens, kurio laisvė atimta, pageidavimo.

3.5.2. Laikinai nukrypti leidžiančios nuostatos (5 straipsnio 3 dalis)

Direktyvos 5 straipsnio 3 dalyje leidžiama laikinai nukrypti nuo teisės reikalauti, kad būtų informuojamas trečiasis asmuo (įskaitant atvejus, susijusius su vaikais, žr. tolesnį 3.5.3 skirsnį), jei, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, tai pateisinama dėl vienos iš šių įtikinamų priežasčių:

- a. kai yra neatidėliotinas poreikis išvengti rimtų neigiamų pasekmių asmens gyvybei, laisvei arba fizinei neliečiamybei;
- b. kai yra neatidėliotinas poreikis užkirsti kelią padėčiai, kai baudžiamajam procesui galėtų kilti rimtas pavojus.

Tokios galimybės nukrypti numatytos 18-os valstybių narių teisės aktuose. Įvertinus nacionalines įgyvendinimo priemones matyti, kad 5 straipsnio 3 dalis yra viena iš nuostatų, kurios atžvilgiu esama didžiausių skirtumų tarp valstybių narių.

Kelios valstybės narės leidžia atsisakymus, atitinkančius Direktyvoje išdėstytus pagrindus. Tačiau kai kurios kitos valstybės narės numato nukrypti leidžiančias nuostatas, taikomas sąlygomis, panašiomis į nustatytas Direktyvoje, tik mažiau ribojančiomis. Kitos valstybės narės taiko dar laisvesnes sąlygas, kuriomis teisė informuoti trečiąjį asmenį gali būti panaikinta, remiantis, pavyzdžiui, poreikiu „nustatyti tiesą baudžiamajame procese“, atvejais, kai pranešimas „pakenktų baudžiamajam procesui“, „smarkiai pakenktų tyrimui“ arba „bylos išaiškinimui ir tyrimui“. Atsisakymo pagrindas taip pat gali būti poreikis „užtikrinti svarbaus veiksmo tikslo įgyvendinimą“, „užkirsti kelią nusikalstamai veikai“ arba „nepakenkti sulaikymo tikslui“. Kiti nacionalinės teisės aktuose nurodomi pagrindai yra, be kita ko, „nepagrįsti sunkumai“, „neįveikiamos aplinkybės“ arba neaiškios sąvokos „pagrįstos priežastys“ ar „bet kurios kitos priežastys“.

3.5.3. Su vaikais susiję ypatumai (5 straipsnio 2 ir 4 dalys)

Direktyvos 5 straipsnio 2 ir 4 dalyse nustatytos konkrečios taisyklės dėl vaikų (apibrėžiamų kaip jaunesni nei 18 metų asmenys). Pagal Direktyvos 5 straipsnio 2 dalį už tėvystę atsakingas asmuo turi būti kuo greičiau informuotas apie vaiko laisvės atėmimą ir jo priežastis, išskyrus atvejus, kai tai prieštarautų vaiko interesams; tokiais atvejais turi būti informuojamas kitas tinkamas suaugęs asmuo. Tais atvejais, kai taikomos laikinai nukrypti leidžiančios nuostatos, apie vaiko laisvės atėmimą nepagrįstai nedelsiant turi būti informuojama už vaikų apsaugą arba gerovę atsakinga valdžios institucija (Direktyvos 5 straipsnio 4 dalis). Tos nuostatos paskirtis yra išvengti vaikų sulaikymo *incommunicado*.

Visose valstybėse narėse galioja specialios taisyklės, kuriose išdėstytos konkrečios vaikų apsaugos nuostatos. Dešimties valstybių narių teisės aktuose numatyta informuoti kitą tinkamą suaugusį asmenį, jeigu už tėvystę atsakingo asmens informavimas prieštarautų vaiko interesams. Tokių asmenų pavyzdžiai gali būti kitas tinkamas suaugęs asmuo, kurį galbūt nurodė vaikas, nepilnamečių apsaugos institucija arba globėjas *ad litem* (t. y. teismo paskirtas vaiko globėjas). Kelių kitų valstybių narių teisės aktuose nenustatyta aiškaus mechanizmo, kaip atsižvelgti į vaiko interesus. Trijų valstybių narių teisės aktuose aiškiai nenurodyta, kad

informavimo veiksmas turėtų būti atliekamas kuo greičiau. Be to, kalbant apie vaikus, nedaugelyje valstybių narių galiojant taikymo srities apribojimams, nuostatos buvo perkeltos ne iki galo, atsižvelgiant tik į tuos vaikus, kuriems pagal nacionalinę teisę pateiktas oficialus kaltinimas arba jiems tiesiog pateiktas kaltinimas, arba jie apklausiami. Vienoje valstybėje narėje 16–18 metų nepilnamečiai įtraukiami į bendrą suaugusiems taikomą tvarką ir jiems netaikomas specialus statusas, numatytas Direktyvos 5 straipsnio 2 dalyje.

Keliose valstybėse narėse gali būti taikoma už tėvystę atsakingo asmens informavimo išimtis, jeigu vaikas išreiškia pageidavimą, kad tai nebūtų daroma. Tokia išimtis Direktyvoje nenumatyta. Vienos valstybės narės teisėje numatyta informavimo įpareigojimo išimtis, kuria leidžiama informavimo reikalavimo nevykdyti ne tik tuo atveju, jei tai prieštarauja vaiko interesams, bet ir tada, kai „esama bet kurių kitų priežasčių“.

Pusė valstybių narių neleidžia nukrypti nuo teisės reikalauti, kad apie vaiko laisvės atėmimą būtų informuojamas už tėvystę atsakingas asmuo ar kitas tinkamas suaugęs asmuo, kaip nurodyta Direktyvos 5 straipsnio 2 dalyje, o kita pusė valstybių narių tokią nukrypti leidžiančią nuostatą numato. Pastarosios valstybių narių grupės įstatymuose dažniausiai numatytos Direktyvos 5 straipsnio 4 dalyje nustatytos apsaugos nuostatos, o dvi valstybės narės šių reikalavimų į nacionalinę teisę apskritai neperkėlė. Dar vienos valstybės narės teisėje aiškiai nereikalaujama, kad būtų nedelsiant informuojama už vaikų apsaugą ar gerovę atsakinga institucija.

Viena valstybė narė leidžia nukrypti nuo įpareigojimo informuoti už vaikų apsaugą ar gerovę atsakingą instituciją, jeigu būtų „sukeltas pavojus svarbaus veiksmo atlikimui arba tikslui“ arba jeigu toks informavimas sukeltų „nepagrįstų sunkumų“.

3.6. Teisė po laisvės atėmimo susisiekti su trečiaisiais asmenimis (6 straipsnis)

Direktyvos 6 straipsnyje nustatytas įpareigojimas užtikrinti, kad įtariamieji arba kaltinamieji, kurių laisvė atimta, turėtų teisę nepagrįstai nedelsiant susisiekti su bent vienu jų nurodytu trečiuoju asmeniu, pavyzdžiui, giminaičiu (6 straipsnio 1 dalis). Tačiau naudojimasis šia teise gali būti apribotas arba atidėtas atsižvelgiant į būtiniausius reikalavimus arba proporcingus veiklos reikalavimus (6 straipsnio 2 dalis).

Visų valstybių narių teisės aktuose numatyta asmenų, kurių laisvė atimta, teisė susisiekti. Tokiomis taisyklėmis gali būti konstatuotas bendras principas arba nustatytos išsamios taisyklės, kuriose nurodytas susisiekimo laikas ir dažnumas arba konkrečios susisiekimo priemonės, pvz., naudojimasis telefonu, apsilankymai arba susirašinėjimas. Atitinkami teisės aktai dažnai yra ne tik baudžiamojo proceso įstatymai, bet ir įkalinimo įstaigų administravimo taisyklės.

Vis dėlto nerimaujama, kad daugelis valstybių narių i) neužtikrina, kad teise susisiekti su trečiaisiais asmenimis būtų galima naudotis nepagrįstai nedelsiant, taip pat esant sulaikytam policijos, ir ii) yra nustačiusios minėtos nuostatos taikymo srities apribojimus, kurie nėra numatyti Direktyvoje. Nors galimybės apriboti arba atidėti minėtą teisę suteikia valstybėms

narėms didelę laisvę spręsti savo nuožiūra, keleto valstybių narių teisės aktai gali kelti susirūpinimą, pavyzdžiui, todėl, kad jų taisyklėmis numatyti pernelyg dideli kontaktų su trečiaisiais asmenimis skaičiaus arba trukmės apribojimai arba tokie kontaktai apskritai draudžiami, nenurodant aiškių sąlygų.

3.7. Teisė susisiekti su konsulinėmis įstaigomis (7 straipsnis)

Direktyvos 7 straipsniu įtariamiesiems arba kaltinamiesiems, kurie nėra tų valstybių narių piliečiai, suteikiama teisė reikalauti, kad nepagrįstai nedelsiant apie jų laisvės atėmimą būtų informuotos jų pilietybės valstybės konsulinės įstaigos, ir teisė susisiekti su tomis įstaigomis, jei jie to pageidauja. 7 straipsniu taip pat užtikrinama, kad tokie įtariamieji ir kaltinamieji turėtų teisę būti lankomi jų konsulinių įstaigų atstovų, teisę su jais bendrauti žodžiu bei susirašinėti ir teisę, kad jų konsulinės įstaigos pasirūpintų jų teisiniu atstovavimu.

Direktyvos 7 straipsnis iš esmės yra perkeltas beveik į visų valstybių narių nacionalinę teisę. Tam tikras galimas spragas dažniausiai užpildo tiesiogiai taikoma 1963 m. Vienos konvencija dėl konsulinių santykių¹⁴, įskaitant jos 36 straipsnį. Taip, pavyzdžiui, būtų kompensuotos nesamos tiesioginės nuorodos į asmenų, turinčių dvi arba daugiau pilietybių, padėtį arba į galimybę pasirinkti teisiniu atstovavimu.

Vis dėlto kyla abejonių dėl maždaug pusės valstybių narių teisės aktų atitikties. Keliose valstybėse narėse taip yra dėl galimų nukrypti nuo minėtos teisės leidžiančių nuostatų arba, vienos valstybės narės atveju, dėl gana neaiškos nuorodos į galimybę susisiekti „turimomis priemonėmis“. Tokiais įstatymais arba procedūromis gali būti neįgyvendinami tikslai, kuriems yra skirtos Direktyvos 7 straipsnyje numatytos teisės (žr. 7 straipsnio 3 dalį). Kai kuriose kitose valstybėse narėse konsulinėms įstaigoms pranešama neatsižvelgiant į tai, ar atitinkamas asmuo su tuo sutinka. Tai neatitinka 7 straipsnio 1 dalies, nes joje nustatyta, kad atitinkamos konsulinės įstaigos informavimas priklauso nuo asmens pageidavimo.

3.8. Bendrosios nukrypti leidžiančių nuostatų taikymo sąlygos (8 straipsnis)

Direktyvos 8 straipsnyje nustatytos papildomos Direktyvos 3 straipsnio 5 ir 6 dalyse ir 5 straipsnio 3 dalyje nurodytų nukrypti leidžiančių nuostatų taikymo sąlygos. Direktyvos 8 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, kad nukrypti leidžiančios nuostatos i) būtų proporcingos ir neviršytų to, kas būtina; ii) būtų griežtai ribotos trukmės; iii) nebūtų pagrįstos vien įtariamoms nusikalstamos veikos rūšimi arba sunkumu ir iv) nedarytų poveikio bendram proceso teisingumui. Sprendimus dėl visų tokių nukrypti leidžiančių nuostatų kiekvienu konkrečiu atveju turi priimti arba teismas, arba kita kompetentinga valdžios institucija, su sąlyga, kad tam sprendimui gali būti taikoma teisminė peržiūra. Direktyvos 3 straipsnio 5 ir 6 dalyse nustatytos nukrypti leidžiančios nuostatos turi būti patvirtinamos tinkamai pagrįstu sprendimu, kuris turi būti ir dokumentuotas.

Direktyvos 8 straipsnio 2 dalimi aptariamoms galimos nukrypti nuo teisės turėti advokatą leidžiančios nuostatos. Daugumoje valstybių narių, kurios numato tokias nukrypti

¹⁴ http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_2_1963.pdf.

leidžiančias nuostatas ir kurios į nacionalinę teisę perkėlė Direktyvos 8 straipsnio 2 dalį, sprendimą dėl nukrypti leidžiančių nuostatų gali priimti neteisminė institucija; tik kelios iš šių valstybių narių reikalauja teismo įsikišimo. Apie reikalavimą turėti motyvuotą sprendimą ir apie reikalavimą tą sprendimą dokumentuoti, jeigu jis nėra perkeltas pažodžiui, dažnai galima spręsti iš bendrų proceso taisyklių. Atitikties problemų kilo keliose valstybėse narėse, kuriose reikalaujamos garantijos dažnai išdėstomos tik dalyje nuostatų, kuriomis numatomos nukrypti leidžiančios nuostatos. Taip yra daugiausia todėl, kad nėra aiškių taisyklių, kaip dokumentuoti sprendimus, taip pat nėra taisyklių, kuriomis būtų numatyta teisminė peržiūra, jeigu sprendimus priima neteisminės institucijos, taip pat (rečiau) nėra nuostatų dėl sprendimo motyvavimo.

Direktyvos 8 straipsnio 3 dalis susijusi su galimomis nuostatomis, leidžiančiomis nukrypti nuo teisės reikalauti, kad apie laisvės atėmimą būtų informuotas trečiasis asmuo. Daugelyje valstybių narių, kurios numato tokias nukrypti leidžiančias nuostatas ir kurios į nacionalinę teisę perkėlė Direktyvos 8 straipsnio 3 dalį, sprendimą dėl nukrypti leidžiančių nuostatų gali priimti neteisminė institucija; tik kelios iš šių valstybių narių reikalauja teismo įsikišimo. Perkėlimo į nacionalinę teisę problemų kilo tik keliose valstybėse narėse, nes ten nebuvo taisyklių, kuriose būtų numatyta teisminė peržiūra, jeigu sprendimus priima neteisminės institucijos, arba netgi apskritai nebuvo perkelti Direktyvos 8 straipsnio 3 dalies reikalavimai.

3.9. Teisės atsisakymas (9 straipsnis)

Šioje nuostatoje išdėstomos garantijos, taikytinos, jeigu įtariamieji ir kaltinamieji, neatsižvelgiant į tai, ar jų laisvė atimta, atsisako savo teisių pagal 3 ir 10 straipsnius. Direktyvoje nurodoma, kad tokiais atvejais įtariamajam arba kaltinamajam turi būti suteikta pakankamai aiškios informacijos paprasta ir lengvai suprantama kalba apie atitinkamos teisės turinį ir galimas jos atsisakymo pasekmes. Ši informacija gali būti suteikiama žodžiu arba raštu. Teisės turi būti atsisakoma savanoriškai ir nedviprasmiškai. 9 straipsnyje taip pat reikalaujama, kad teisės atsisakymas, taip pat aplinkybės, kuriomis leista tos teisės atsisakyti, būtų dokumentuojami, ir numatyta, kad įtariamieji ir kaltinamieji vėliau bet kuriame baudžiamojo proceso etape teisės atsisakymą gali atšaukti. Įtariamieji ir kaltinamieji turi būti informuojami apie galimybę atšaukti teisės atsisakymą. Toks atšaukimas įsigalioja nuo to momento, kai jis buvo padarytas.

Nemažai valstybių narių yra priėmusios teisės aktus, kuriais reglamentuojama galimybė atsisakyti teisės turėti advokatą. Tokių teisės aktų nėra penkiose valstybėse narėse. Viena valstybė narė nesuteikia galimybės atsisakyti teisės turėti advokatą, todėl gynyba visada yra privaloma.

Nors trys valstybės narės Direktyvą perkėlė beveik pažodžiui, buvo nustatyta daug 9 straipsnio perkėlimo trūkumų. 9 straipsnio 1 ir 2 dalys buvo tinkamai perkeltos tik kai kuriose valstybėse narėse, o kai kuriose kitose esama didelių perkėlimo problemų. Šios problemos dažnai kyla dėl to, kad įtariamiesiems ar kaltinamiesiems teikiama informacija neviršija to, ko reikalaujama atitinkamomis Direktyvos 2012/13/ES dėl teisės į informaciją nuostatomis,

pavyzdžiui, nesuteikiama informacijos apie teisės atsisakymo padarinius. 9 straipsnio 3 dalies perkėlimą galima vertinti kaip patenkinamą tik keliose valstybėse narėse.

Trijose valstybėse narėse teisės turėti advokatą gali atsisakyti tik suaugusieji. Vienoje iš šių valstybių narių taip pat atskirai reglamentuojamas teisės į teisinį atstovavimą atsisakymas ir teisės pasikonsultuoti su advokatu iki apklausos atsisakymas. Dviejose valstybėse narėse teisės nuostatos dėl teisės atsisakymų numatytos tik taisyklėse, kuriomis šiose valstybėse narėse reglamentuojama „privaloma gynyba“, taigi, gynyba tampa nebeprivaloma.

3.10. Teisė turėti advokatą vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms (10 straipsnis)

3.10.1. Teisė turėti advokatą vykdančiojoje valstybėje narėje (10 straipsnio 1 ir 2 dalys)

Direktyvos 10 straipsnio 1 ir 2 dalyse teigiama, kad asmenys, kurių atžvilgiu išduotas Europos arešto orderis (toliau – išduoti prašomi asmenys), turi teisę turėti advokatą vykdančiojoje valstybėje narėje po suėmimo pagal Europos arešto orderį. Vykdančiojoje valstybėje narėje išduoti prašomi asmenys privalo turėti teisę turėti advokatą nepagrįstai nedelsiant nuo laisvės atėmimo momento, teisę susitikti ir bendrauti su jiems atstovaujančiu advokatu ir teisę reikalauti, kad jų advokatas atvyktų ir veiksmingai dalyvautų procesiniuose veiksmuose. Kai advokatas dalyvauja apklausoje, tai pažymima laikantis dokumentavimo tvarkos pagal atitinkamos valstybės narės teisę.

Daugumos valstybių narių teisės aktuose numatyta *mutatis mutandis* taikyti kai kurias arba visas baudžiamojo proceso taisykles. Tai reiškia, kad Europos arešto orderio bylose suteikiamų teisių esmė atitinka teises, kuriomis įtariamieji ir kaltinamieji naudojami nacionaliniame baudžiamajame procese. Penkiose valstybėse narėse teisės turėti advokatą perkėlimas į nacionalinę teisę grindžiamas vien konkrečiomis Europos arešto orderio procedūrų reglamentavimo ir Direktyvoje numatytų atitinkamos srities teisių reglamentavimo taisyklėmis.

21 valstybėje narėje teisė turėti advokatą vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms aiškiai užtikrinama po suėmimo (Direktyvos 10 straipsnio 1 dalis). Keturiuose valstybėse narėse šio laiko aspekto apsaugos nuostata yra ne tokia akivaizdi. Daugelis valstybių narių tinkamai perkėlė išduoti prašomo asmens teisę reikalauti, kad advokatas dalyvautų apklausoje (Direktyvos 10 straipsnio 2 dalies c punktas).

Tam tikrų su tinkamu Direktyvos 10 straipsnio 2 dalies perkėlimu susijusių problemų kilo dėl baudžiamojo proceso taisyklių taikymo *mutatis mutandis*. Šios problemos – tai, be kita ko, gana neaiški nuoroda į galimybę susisiekti su advokatu „visomis turimomis priemonėmis“ ir išduoti prašomo asmens bendravimo su advokatu apribojimas iki pusės valandos (žr. 3.3.2.1 ir 3.3.3 skirsnius). Kadangi baudžiamojo proceso taisyklės buvo taikomos *mutatis mutandis*, keliose valstybėse narėse vykdam Europos arešto orderio procedūras taip pat gali būti taikomos nuo teisės turėti advokatą baudžiamajame procese nukrypti leidžiančios nuostatos, o tai Direktyvos 10 straipsnio 1 ir 2 dalyse nenumatyta.

3.10.2. Teisė turėti advokatą išduodančiojoje valstybėje narėje (10 straipsnio 4 ir 5 dalys)

Remiantis Direktyvos 10 straipsnio 4 dalimi, išduoti prašomas asmuo turi teisę reikalauti, kad išduodančiojoje valstybėje narėje jam būtų paskirtas advokatas. To advokato užduotis – padėti advokatui vykdančiojoje valstybėje narėje pastarajam suteikiant informacijos ir jį konsultuojant, kad perduoti prašomiems asmenims būtų sudaryta galimybė veiksmingai pasinaudoti savo teisėmis vykdant Europos arešto orderio procedūras. Kai atimama išduoti prašomų asmenų laisvė, vykdančiosios valstybės narės kompetentinga valdžios institucija nepagrįstai nedelsdama turi suteikti jiems informacijos apie šią teisę. Direktyvos 10 straipsnio 5 dalyje teigiama, kad kai išduoti prašomi asmenys pageidauja pasinaudoti teise, kad jiems būtų paskirtas advokatas išduodančiojoje valstybėje narėje, ir dar tokio advokato neturi, vykdančiosios valstybės narės kompetentinga valdžios institucija privalo nedelsdama apie tai informuoti išduodančiosios valstybės narės kompetentingą valdžios instituciją. Tos valstybės narės kompetentinga valdžios institucija turi nedelsdama suteikti informacijos išduoti prašomiems asmenims, kad sudarytų palankesnes sąlygas jiems paskirti advokatą toje valstybėje narėje.

Keturių valstybių narių teisės aktuose apskritai neatspindima išduoti prašomų asmenų teisė reikalauti, kad išduodančiojoje valstybėje narėje būtų paskirtas advokatas. Maždaug penkios valstybės narės aiškiai neužtikrina, kad išduoti prašomi asmenys nepagrįstai nedelsiant gautų informaciją apie šią teisę (Direktyvos 10 straipsnio 4 dalis).

Be to, Direktyvos 10 straipsnio 5 dalyje išdėstytam mechanizmui dažnai netaikomos konkrečios taisyklės. Septynių valstybių narių teisės aktuose nenurodytas reikalavimas, kad vykdančiosios valstybės narės kompetentinga valdžios institucija nedelsdama informuotų išduodančiosios valstybės narės kompetentingą instituciją tais atvejais, kai išduoti prašomi asmenys, dar neturintys advokato išduodančiojoje valstybėje narėje, pageidauja, kad toks advokatas jiems būtų paskirtas. Be to, į dešimties valstybių narių teisės aktus neperkeltas reikalavimas, kad išduodančiosios valstybės narės kompetentinga valdžios institucija nepagrįstai nedelsdama suteiktų informacijos išduoti prašomiems asmenims, kad sudarytų palankesnes sąlygas jiems paskirti advokatą toje valstybėje narėje.

3.10.3. Direktyvoje numatytų kitų teisių taikymas *mutatis mutandis* (10 straipsnio 3 dalis)

Remiantis Direktyvos 10 straipsnio 3 dalimi, Direktyvos 4, 5, 6, 7 ir 9 straipsniuose nustatytos teisės *mutatis mutandis* taikomos Europos arešto orderio procedūroms. Jeigu taikoma 5 straipsnio 3 dalyje nurodyta nukrypti leidžianti nuostata, Europos arešto orderio procedūroms taip pat taikomas Direktyvos 8 straipsnis.

Dauguma valstybių narių savo teisės aktuose, kuriais reglamentuojamos Europos arešto orderio procedūros, nurodo baudžiamojo proceso taisykles, kuriomis reglamentuojamos įtariamųjų ir kaltinamųjų teisės. Vis dėlto keliose valstybėse narėse toks *mutatis mutandis* taikymas akivaizdžiai neapima visų arba kai kurių atitinkamose Direktyvos nuostatose įtvirtintų reikalavimų. Pavyzdžiai – teisės reikalauti, kad apie laisvės atėmimą būtų informuotas trečiasis asmuo ir konsulinės įstaigos teisė susisiekti su trečiaisiais asmenimis ir

konsulinėmis įstaigomis ir taisyklės, kuriomis reglamentuojamas teisės turėti advokatą atsisakymas.

Dar vienas baudžiamojo proceso reglamentavimo taisyklių taikymo *mutatis mutandis* padarinys – visiško ir tinkamo Direktyvos 10 straipsnio 3 dalyje nurodytų straipsnių perkėlimo problemos savo ruožtu gali turėti poveikį teisėms, galiojančioms vykstant Europos arešto orderio procedūroms.

3.11. Teisinė pagalba (11 straipsnis)

Direktyvos 11 straipsnyje teigiama, kad juo nedaroma poveikio nacionalinės teisės nuostatomis dėl teisinės pagalbos, kurios taikomos pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją ir Europos žmogaus teisių konvenciją. Ši sritis dabar reglamentuojama ES teisės aktais: Direktyva (ES) 2016/1919 dėl teisinės pagalbos įtariamiesiems ir kaltinamiesiems vykstant baudžiamajam procesui ir prašomiems perduoti asmenims vykstant Europos arešto orderio vykdymo procedūroms¹⁵. Tos direktyvos 12 straipsnyje nustatyta, jog valstybės narės privalo užtikrinti, kad įsigaliojusių įstatymai ir kiti teisės aktai, būtini, kad šios direktyvos būtų laikomasi ne vėliau kaip nuo 2019 m. gegužės 5 d.

3.12. Teisių gynimo priemonės (12 straipsnis)

Direktyvos 12 straipsnio 1 dalyje nustatytas įpareigojimas užtikrinti, kad įtariamieji arba kaltinamieji vykstant baudžiamajam procesui turėtų veiksmingų teisių gynimo priemonių pagal nacionalinę teisę, kuriomis galėtų pasinaudoti tais atvejais, kai pažeidžiamos šioje direktyvoje numatytos teisės. Ši nuostata taip pat taikoma pagal Europos arešto orderį prašomiems išduoti asmenims.

Valstybės narės šią nuostatą į nacionalinę teisę iš esmės perkėlė tiksliai. Teisių gynimo priemonės dažnai reiškia teisę pateikti apeliacinį ar kitą skundą aukštesnės instancijos teismui arba kompetentingai valdžios institucijai, arba jomis numatomas procesinių veiksmų, kuriais šiuose pažeidžiamos proceso taisyklės ir pažeidžiamos atitinkamos teisės, negaliojimas. Be to, valstybės narės gali nustatyti taisykles dėl civilinės, drausminės ar baudžiamosios atsakomybės, kompensacijos ar viešojo sektoriaus stebėsenos įstaigos, pvz., ombudsmeno, įsikišimo.

Konkrečiau kalbant apie teisę turėti advokatą, 12 straipsnio 1 dalyje reikalaujama, kad valstybės narės užtikrintų, kad baudžiamajame procese, taip pat vertinant įtariamųjų ar kaltinamųjų pareiškimus arba įrodymus, gautus pažeidžiant jų teisę turėti advokatą, arba tais atvejais, kai pagal 3 straipsnio 6 dalį buvo leista nukrypti nuo šios teisės, būtų laikomasi gynybos teisių ir proceso sąžiningumo. Tai nedaro poveikio nacionalinėms įrodymų priimtumo taisyklėms ir sistemoms. Šia Direktyvos nuostata atsižvelgiama į atitinkamą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, kurioje daugiausia dėmesio skiriama siekti užtikrinti proceso sąžiningumą gynybos teises suderinant su tyrimo poreikiais. Šis

¹⁵ OL L 297, 2016 11 4, p. 1; klaidų ištaisymas: OL L 91, 2017 4 5, p. 40.

suderinimas išsamiau aprašytas Direktyvos 50 konstatuojamojoje dalyje, kurioje vartojama Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo byloje *Salduz* formuluotė¹⁶.

Teisių gynimo priemonės, taikomos gynybos teisių pažeidimo atveju, galioja visose valstybėse narėse. Tam tikrų valstybių narių teisės aktuose nustatytos konkrečios taisyklės dėl įrodymų pripažinimo neleistiniais arba dėl veiksmų negaliojimo. Daugiau kaip pusės valstybių narių taisyklėse dėl teisių gynimo priemonių nurodomas nepakankamas advokato kišimasis. Poroje valstybių narių tokiomis taisyklėmis yra aiškiai reglamentuoti atvejai, kai buvo leidžiama nukrypti nuo šios teisės turėti advokatą.

3.13. Pažeidžiami asmenys (13 straipsnis)

Remiantis Direktyvos 13 straipsniu, taikant šią direktyvą turi būti atsižvelgiama į specialiuosius pažeidžiamų įtariamųjų ir kaltinamųjų poreikius.

Valstybės narės, į nacionalinę teisę perkeldamos Direktyvos 13 straipsnį, vadovaujasi skirtingais principais. Visos valstybės narės taiko specialias taisykles dėl neįgaliųjų ir vaikų. Kai kuriomis iš šių nuostatų numatyta privaloma advokato pagalba visose bylose arba esant tam tikroms papildomoms sąlygoms. Kitomis nacionalinėmis nuostatomis valdžios institucijos įpareigojamos paaiškinti įtariamiesiems ir kaltinamiesiems teises arba patikrinti, ar jie iš tikrųjų šias teises suprato.

4. IŠVADOS

Direktyva buvo priimta siekiant užtikrinti, kad įtariamųjų arba kaltinamųjų teisė turėti advokatą ir susisiekti po suėmimo būtų taikoma ir baudžiamajame procese, ir vykdant Europos arešto orderio procedūras. Kadangi šia direktyva nustatomi bendri būtiniausi standartai, ji turi didelį poveikį įtariamųjų arba kaltinamųjų apsaugai valstybėse narėse. Šis tikslas pasiekiamas Direktyvoje numatytus nuoseklesnį Pagrindinių teisių chartijos 47 ir 48 straipsniuose ir Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje išdėstytų teisių ir garantijų įgyvendinimą. Taip Direktyva padedama didinti valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą, kaip nustatyta Veiksmų plane, skirtame įtariamųjų ar kaltinamųjų baudžiamuosiuose procesuose procesinėms teisėms stiprinti.

Apskritai Direktyva suteikė ES pridėtinę vertę, nes ja buvo pagerinta baudžiamajame procese dalyvaujančių piliečių apsauga, ypač kai kuriose valstybėse narėse, kuriose teisė turėti advokatą buvo suteikiama ne visiems įtariamiesiems ir kaltinamiesiems, ypač ankstyvais proceso etapais. Be to, dabar aiškiai nustatyta teisė turėti advokatą valstybėje narėje, išduodančioje Europos arešto orderį.

Direktyvos poveikio valstybėms narėms mastas skiriasi pagal tai, kokios nacionalinės baudžiamosios teisenos sistemos yra įdiegtos. Šioje įgyvendinimo ataskaitoje pabrėžiama, kad dar esama sunkumų tam tikrose valstybėse narėse į nacionalinę teisę perkeltiant svarbiausias Direktyvos nuostatas. Tai visų pirma yra:

¹⁶ EŽTT sprendimas byloje *Salduz / Turkija*, ieškinio Nr. 36391/02, ypač 55 punktas.

- Direktyvoje numatytų teisių taikymo sritis;
- galimų nukrypti leidžiančių nuostatų, ypač nuo teisės turėti advokatą, mastas;
- teisės turėti advokatą atsisakymas ir
- teisė turėti advokatą valstybėje narėje, išduodančioje Europos arešto orderį.

Šie trūkumai gali turėti poveikį tinkamam kitų procesinių teisių direktyvų, ypač Direktyvos (ES) 2016/1919 dėl teisinės pagalbos vykstant baudžiamajam procesui, kuri grindžiama šia direktyva (žr. Direktyvos (ES) 2016/1919 2 straipsnio 1 dalį), įgyvendinimui. Direktyvą (ES) 2016/1919 valstybės narės turėjo į nacionalinę teisę perkelti iki 2019 m. gegužės 5 d.¹⁷

Iš vertinimo taip pat matyti, kad, nors šiuo metu poreikio persvarstyti Direktyvą nėra, jos perkėlimą į nacionalinę teisę ir praktinį taikymą reikia toliau tobulinti. Komisija toliau vertins, kaip valstybės narės laikosi Direktyvos, ir imsis visų tinkamų priemonių, kad visoje Europos Sąjungoje užtikrintų atitiktį Direktyvos nuostatoms.

¹⁷ Žr. klaidų ištaisymą: OL L 91, 2017 4 5, p. 40.